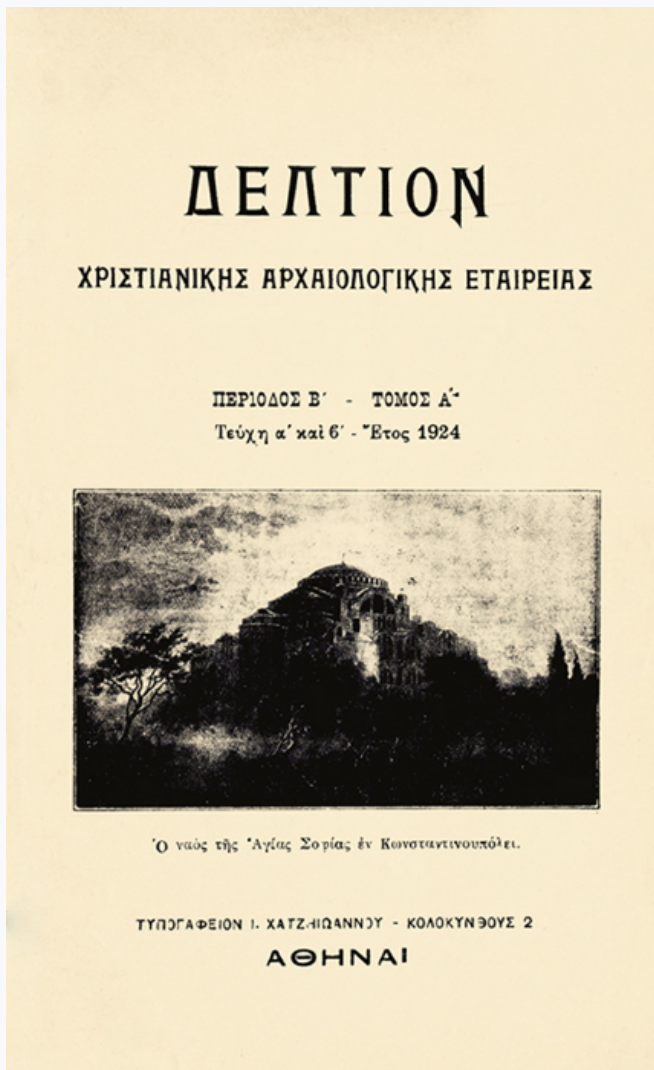


Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1, Αρ. 1 (1924)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1924), Τεύχη α'-β', Περίοδος Β'



Σπαράγματα ιστορημένου ευαγγελίου

Ανδρέας ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1679](https://doi.org/10.12681/dchae.1679)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ Α. (2013). Σπαράγματα ιστορημένου ευαγγελίου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1(1), 8-21. <https://doi.org/10.12681/dchae.1679>





ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Σπαράγματα ιστορημένου ευαγγελίου

Ανδρέας ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 11 (1924), Τεύχη α'-β', Περίοδος Β' • Σελ. 8-21

ΑΘΗΝΑ 1924

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΑ

ΙΣΤΟΡΗΜΕΝΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία κέκτηται σπαράγματά τινα μεμβρανίνου Εὐαγγελίου τοῦ 11ου αἰῶνος, ἄξια πολλοῦ λόγου διὰ τὰς ἐπ' αὐτῶν σωζομένας μικρογραφίας.

Τὰ σπαράγματα ταῦτα ἀπόκεινται νῦν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον, ὅπου φιλοξενεῖται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς συλλογῆς τῆς Χριστιαν. Ἀρχ. Ἑταιρείας, καὶ φέρουσι εἰς μὲν τὸ γενικὸν εὐρετήριον τῶν ἀντικειμένων τῆς συλλογῆς τὸν ἀριθ. 820 εἰς δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Βέη ἐκπονηθέντα κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς Ἑταιρείας τὸν ἀριθ. 52 (1).

Τὰ 27 διασωθέντα φύλλα τοῦ χειρογράφου ἀνήκουσιν εἰς τὰ κατὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον Εὐαγγέλια καὶ ἔχουσι κατὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ γενομένην κατάταξιν καὶ ἀρίθμησιν ὡς ἑξῆς:

φ. 1 ^α — 6 ^β	=	Ματθ.	Π' 33	—	ΙΖ' 25
φ. 7 ^α — 14 ^β	=	»	ΙΗ' 24	—	ΚΔ' 20
φ. 15 ^α — 15 ^β	=	»	ΚΕ' 1	—	31
φ. 16 ^α — 16 ^β	=	»	ΚϚ' 64	—	ΚΖ' 14
φ. 17 ^α — 20 ^α	=	»	ΚΖ' 35	—	ΚΗ' 20
φ. 21 ^α — 21 ^β	=	Πίναξ Κεφαλαίων τοῦ κατὰ Μάρκον			
φ. 32 ^α — 27 ^β	=	Μάρκ.	Α' 20	—	Ϛ' 12

Αἱ δὲ περιεχόμεναι εἰς τὰ φύλλα ταῦτα μικρογραφίαι, ὡς ἀπηρίθμησε καὶ ὁ κ. Ν. Βέης, εἶναι αἱ ἑξῆς (2):

1) Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Δελτίον Ϛ' Τεῦχος Β' (Κατάλογος τῶν χειρογράφων) Ἀθῆναι 1906 σελ. 97 ἀρ. 52· ὅπου λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ χειρογράφου. Πρβ. καὶ Δελτίον Α' (1892) σελ. 69, ὅπου ἐξάγεται ὅτι ἄλλοτε διεσώζοντο 31 φύλλα τοῦ κώδικος περιέχοντα 16 μικρογραφίας.

2) Αἱ ἐντὸς παρενθέσεως παραπομπαὶ εἰς τὰ Εὐαγγέλια δεικνύουσι τὴν ἀκριβῆ θέσιν, ἣν κατέχουσιν αἱ εἰκόνες ἐν τῷ κειμένῳ, οἱ δὲ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀριθμοὶ τὰς διαστάσεις αὐτῶν.

- 1) φ. 2^α Ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ φυλακῇ (Ματθ. ΙΔ' 5 — 6) [0,063×0,08].
- 2) φ. 3^α Ὁ Πέτρος βυθιζόμενος ἐν τῇ θαλάσῃ (Ματθ. ΙΔ' 31) [0,06×0,08]
- 3) φ. 6^α Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. ΙΖ' 6) [0,09×0,085].
- 4) φ. 9^α Ἡ Μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διαλεγομένη τῷ Ἰησοῦ (Ματθ. Κ' 20) [0,055×0,077].
- 5) φ. 9^β Ὁ Ἰησοῦς, λώμενος τοὺς δύο τυφλοὺς τῆς Ἱεριχοῦς (Ματθ. Κ' 29—30) [0,055×0,08].
- 6) φ. 16^β Ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ Πιλάτου (Ματθ. ΚΖ' 11) [0,057×0,08].
- 7) φ. 17^α Ἡ Σταύρωσις (Ματθ. ΚΖ' 35) [0,095×0,085].
- 8) φ. 18^α Ἐνταφιασμὸς τοῦ Ἰησοῦ (Ματθ. ΚΖ' 59—60) [0,067×0,08].
- 9) φ. 18^β Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ μνημείου (Ματθ. ΚΗ' 2) [0,068×0,08].
- 10) φ. 19^α Τὸ Χαίρειτε τῶν Μυροφόρων (Ματθ. ΚΗ' 9) [0,077×0,088].
- 11) φ. 20^α Ὁ Ἰησοῦς ἀποστέλλων τοὺς μαθητὰς τὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον (Ματθ. ΚΗ' 18 — 19) [0,075×0,085].
- 12) φ. 21^β Μικρογραφία ἐντελῶς κατεστραμμένη (Εὐρίσκεται εἰς τὸ τέλος τῶν κεφαλαίων τοῦ κατὰ Μάρκον) [0,05×0,065].

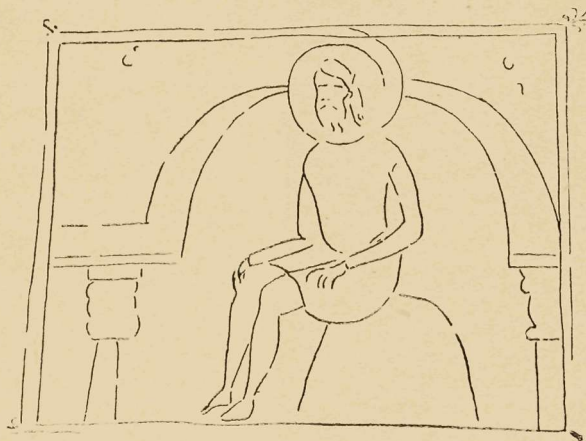
Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ τάξις τῶν μικρογραφιῶν. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν τεχνικὴν ἐξέτασιν αὐτῶν.

Ὅ,τι κυρίως ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως καθιστᾷ τὰς μικρογραφίας ταύτας ἀξίας μεγάλης προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐξ αὐτῶν ἔχουσι σχεδὸν ἐντελῶς ἀποτριβῆ τὰ χρώματα καὶ ἔχει μείνη μόνον τὸ πρῶτον αὐτῶν σχέδιον καὶ ὁ χρυσοῦς ὁ καλύπτων τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς φωτοστεφάνους.

Τὸ πρῶτον τοῦτο σχέδιον, διατηρούμενον ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει, ἔχει γίνῃ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς μεμβράνης τῇ βοηθείᾳ γραφίδος δι' ἐρυθροῦ χρώματος ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ κιννάβαρι. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι λίαν συνήθης εἰς τὰ χειρόγραφα καὶ συχνότατα τὸ προσχέδιον ἐκτελεῖται διὰ τοῦ ἐρυθροῦ τούτου χρώμα-

το; ἀντικαθισταμένου σπανιώτερον διά τινος ὄχροκιτρίνου τοιούτου (1).

Διά τὸν ὀπωσδήποτε γνωρίζοντα τὸν τρόπον καθ' ὃν εἰργά-

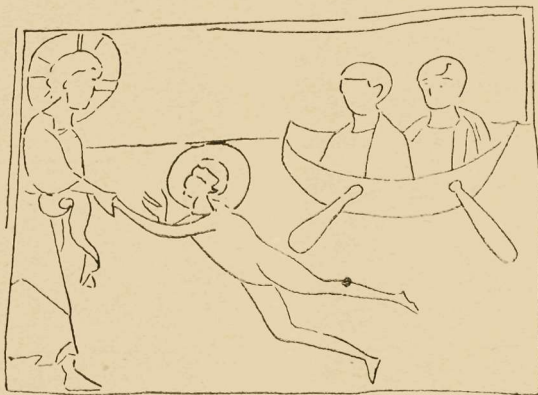


Εἰκ. 1 (φ. 2α) Ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ φυλακῇ

ζοντο οἱ παλαιοὶ βυζαντινοὶ τεχνῖται τὰ σχεδιάσματα ταῦτα ἐγείρουσι πολλὰς ἀπορίας. Μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ πρώτου προπαρασκευαστικοῦ χρώματος, πυκνοῦ ὡς ἐκ τῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ ἀδιαφανοῦς, τὰ πρῶτα ταῦτα διὰ γραφίδος σχεδιάσματα, ὡς εἶναι ἐπόμενον, θὰ ἐξηφανίζοντο καὶ οὕτω ὁ τεχνίτης δὲν θὶ ἠδύνατο

1) Δι' ὄχροκιτρίνου χρώματος ἔχουσιν ἐκτελεσθῆ τὰ προσχέδια τῶν μικρογραφιῶν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93 Κώδικος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθν. Βιβλιοθήκης. Περὶ καὶ Diehl Manuel d'art byrantin Paris 1910 σελ. 836 προσθηκαὶ εἰς σελ. 561. Εἰκόνας τοιούτων σχεδιασμάτων βλ. προχείρως παρὰ **Bordier** Description des peintures et autres ornements contenus dans les Manuscrits grecs de la Bibliotheque Nationale Paris 1883 σ. 219 εἰκ. 109. **Uspenski** Ἡ Ὀκτάτευχος τοῦ Σεραγίου ἐν Δελτ. τοῦ ἐν Κ)ει Ρωσικοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου XII (1907). Λεύκωμα Πιν. XIII 40, XIV 44—46. **Omont** Fac-similes des miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliotheque Nationale Paris 1902 Πιν. XV. **Strzygowski** Die Miniaturen des serbischen Psalters . . . in München Wien 1906 σ. 32 εἰκ. 19.

πλέον νὰ ὀδηγηθῆ ἔξ αὐτῶν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς εἰκόνας (1). Εἰς τὰς τοιχογραφίας καὶ τὰς φορητὰς εἰκόνας αἱ κυριώτεραι λεπτομέρειαι τοῦ σχεδίου ἐχαράσσοντο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἢ ἐπὶ τοῦ γύψου τῆς εἰκόνας διὰ βελόνης (βελόνιασμα) (2), ὅπως βλέπομεν ἀκόμη εἰς τὰς παλαιὰς ἐπὶ τοίχων καὶ σανίδων ζωγραφίας, οὕτω, δὲ ὁ τεχνίτης ἠδύνατο νὰ καθοδηγηθῆ εἰς τὴν κατόπιν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἔργου του. Εἰς τὰς μικρογραφίας ὅμως τοῦ χειρογράφου τοιαῦτα ἔχνηχαράξεως τοῦ σχεδίου διὰ βελόνης δὲν ὑπάρχουσιν. Οὕτω θὰ ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τὰ σχεδι-



Εἰκ. 2 (φ. 3α) Ὁ Πέτρος βυθιζόμενος ἐν τῇ θαλάσσῃ

άσματα ταῦτα ἔχουσι πρόχειρον μᾶλλον χαρακτῆρα γενόμενα ὑπὸ τοῦ τεχνίτου δοκιμαστικῶς πρὸς καταρτισμὸν τῆς συνθέσεώς του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀποκλείεται ἐντελῶς ἡ χρῆσις ἀντιβολίου, διατηρήτου δηλαδὴ σχεδίου ἀποτυπωμένου ἐπὶ τῆς πρὸς ζωγράφισιν ἐπιφανείας (3). Ὅτι δὲ πράγματι ὁ τεχνίτης τοῦ ὑπ' ὄψιν

1) Ἡ παρὰ Bordier ἐνθ. ἀν. σ. 25 κ.έ. ἔκθεσις τοῦ τρόπου τῆς ζωγραφίσεως τῶν μικρογραφιῶν δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβής. Τὸ προπαρασκευαστικὸν χρῶμα ἐτίθετο μετὰ τὴν σχεδίασιν καὶ οὐχὶ πρὸ αὐτῆς.

2) Βλ. Διονυδίου ἐκ Φουρνᾶ Ἑρμηνεῖα τῆς ζωγραφικῆς τέχνης Ἐκδ. Παλαδοπούλου—Κεραμέως. Πετρούπολις 1909 σ. 18 § 13.

3) Ὅτι πιθανῶς καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα ἐγίνετο χρῆσις ἀντιβολίου ἀποδεικνύει ἴσως ὁ ὑπ' ἀρ. 27 κώδιξ τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μεσοίνης, ἂν κρίνῃ κανεῖς τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τοῦ

χειρογράφου δὲν ἠκολούθη πιστῶς ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν μικρογραφιῶν τὸ πρῶτον αὐτοῦ σχεδιάσμα, πρᾶγμα ὅπερ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῆ ἂν εἶχε γίνῃ χρῆσις ἀντιβολίου, ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας ἢ ἐν φ. 17^α μικρογραφία

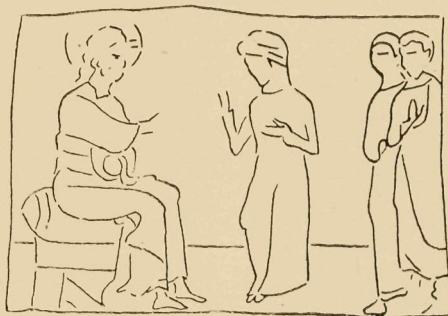


Εἰκ. 3 (φ. 6α) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ

τῆς Σταυρώσεως. Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ διεσώθησαν ἴχνη σαφῆ τῆς ἐγγράμου κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ, αὕτη δὲ εὐρίσκεται εἰς ἄλλην ἐντελῶς θέσιν ἢ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ κάτωθεν διὰ γραφίδος σχεδιάσματι. Τὸ πρᾶγμα καθιστᾷ σαφές τὸ παρατιθέμενον σχέ-

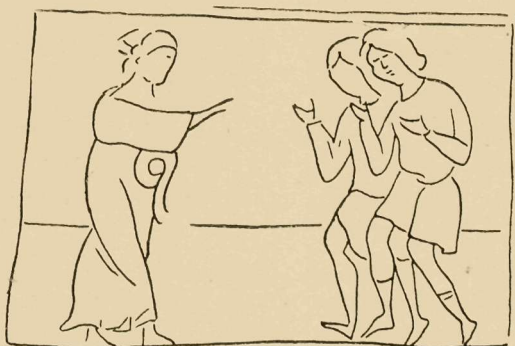
Diehl, Πάντως τὸ χειρόγραφον τοῦτο παρουσιάζει περὶ τὴν ζωγράφισιν ἰδιορρυθμίας, ἐκτὸς ἂν ὁ Diehl παρενόησεν ἴσως τεχνικὰς τινὰς λεπτομερείας τῆς ἐκτελέσεως. Πρβ. Diehl L'art byzantin dans l'Italie meridionale Paris 1894 σ. 261.

διον, ὅπου τὸ μὲν δι' ἐρυθροῦ ἀρχικὸν σχεδιάσμα σημειοῦται δι' ἐστιγμένης γραμμῆς τὰ δὲ ἕλην τῆς ἐγχρώμου κεφαλῆς διὰ συνεχοῦς παχείας τοιαύτης. (Εἰκ. 12).



Εἰκ. 4 (φ. 9α) Ἡ Μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διαλεγομένη πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

Τὰ σχεδιάσματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου κώδικος περιορίζονται κυρίως εἰς τὸ περίγραμμα τῶν μορφῶν καὶ τῶν ἐνδυμάτων τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου ἢ παραλείπονται ἐντελῶς ἢ ὅταν



Εἰκ. 5 (φ. 9β) Ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς δύο τυφλοὺς τῆς Ἱεριχοῦς.

σχεδιάζονται ἔχουσι κατὰ τὸ πλεῖστον χαρακτηῖρα ἐντελῶς συνθηματικόν. Τοῦτο δὲ εἶναι ἴσως μία ἀκόμη ἀπόδειξις τῆς προχείρου αὐτῶν φύσεως.

Ἄλλ' ἂν καὶ πρόχειρα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος σχεδιάσματα δεικνύουσι ἐλευθερίαν καὶ σταθερότητα χειρὸς οὐχὶ συνήθη. Ὁ τεχνίτης ὁ ἐκτελέσας ταῦτα φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο ἄμιμος ἀνατομικῶν γνώσεων, ὡς δεικνύει τὸ σχεδὸν διὰ μονοκονδυλιᾶς κατε-



Εἰκ. 6 (φ. 16β) Ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ Πιλάτου (μέγεθος πραγματικόν)

σκευασμένον γυμνὸν σῶμα τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ ὅμοια τοῦ ὁποίου δυσκόλως δύναται τις ν' ἀνεύρη. (Εἰκ. 7). Ἐπίσης δέον νὰ σημειωθῇ ἢ εἰς πολλὰς εἰκόνας ἀξία πολλοῦ λόγου συνθετικῆ αὐτοῦ ἱκανότης καὶ μάλιστα εἰς περιστάσεις οὐχὶ ἐκ τῶν συνήθων, ὡς π. χ. τῆς Μεταμορφώσεως ἢ τοῦ Χαίρειε τῶν Μυροφόρων, τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ εὔρη ἀφθονα πρότυπα, ἀλλὰ πολὺ σπανιωτέρων οἷα ἢ ἐν φ. 9^α παράστασις τῆς μητρὸς τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διαλεγομένης τῷ Ἰησοῦ (εἰκ. 4), ὅπου ἢ ἀντιστάθμισις τῶν μαζῶν εἶναι ἀξία πολλῆς προσοχῆς. Παρὰ τὰς ἀρετάς του ὅμως ταύτας ὁ τεχνίτης δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη καὶ ἐλαττώματά τινα πατροπαράδοτα, ὅπως ἢ

Είναι γνωστόν, ὅτι ἡ εἰκονογραφίη τοῦ Εὐαγγελίου δὲν ὑπῆχθη, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ποτὲ εἰς ὄρισμένον κανόνα. Καθ' ἀδράς ὑποδιαρέσεις, ἐξεταζομένη ἡ τοιαύτη εἰκονογραφίη ἔχει περίπου ὡς ἑξῆς: (1). Ὑπάρχει μία τάξις ἱστορημένων Εὐαγγελίων, ὅπου αἱ μικρογραφίαι εἶναι πολυπληθεῖς, ἐπεξηγοῦσαι δι' εἰκόνων ἐκάστην σχεδὸν φράσιν τοῦ κειμένου. Ὡς παράδειγμα τοῦ εἴδους τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ, μεταξὺ ἄλλων, ὁ ὑπ' ἀρ. 74 Κώδιξ τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (2). Τὸ ἐντελῶς



Εἰκ. 9 (φ. 18β) Αἱ Μυροφόροι πρὸ τοῦ Μνημείου

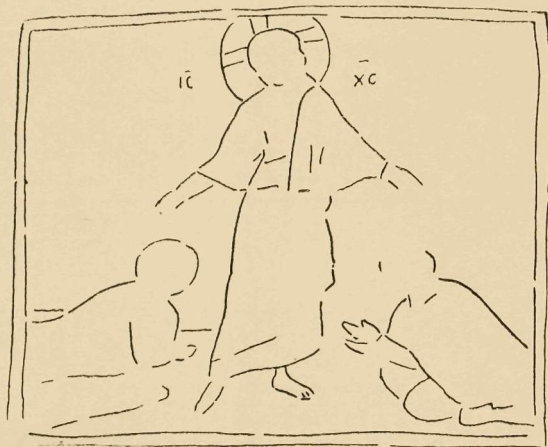
ἀντίθετον ἄκρον κατέχουσι τὰ πλεῖστα τῶν χειρογράφων εὐαγγελίων, ὅπου ἡ εἰκονογραφίη περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν, ἐκάστου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀντιστοιχοῦ εὐαγγελίου. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων συστημάτων περιστρέφεται ὁλόκληρος ἡ εἰκονογραφίη τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ ὁποία ὁτὲ μὲν εἶναι πλουσιωτέρα εἰς ὄρισμένον Εὐαγγελιστὴν, ὡς ἐπὶ

1) Δεπτομερείας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου βλ. παρὰ Millet. Recherches sur l'Iconographie de l'Évangile Paris 1916 σ. 8 κ.ε.

2) Ἐκδοσις πανομοιότυπος ὑπὸ [Omont]. Évangiles avec peintures byzantines du XIe siècle Paris [1908].

παραδείγματι τὸ ἡμέτερον Εὐαγγέλιον διὰ τὸν Ματθαῖον, ἢ παρουσιάζει ἰδιαιτέραν προτίμησιν δι' ὠρισμένα μέρη ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὁ ὑπ' ἀριθ. 93 Κώδιξ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθν. Βιβλιοθήκης, ὅπου εἰς ἕκαστον εὐαγγέλιον εἰκονογραφοῦνται μετὰ μεγαλυτέρας λεπτομερείας τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ (1).

Εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν διάμεσον τύπον ἀνήκει τὸ ἡμέτερον εὐαγ



Εἰκ. 10 (φ. 19α). Τὸ «Χαίρετε» τῶν Μυροφόρων

γέλιον. Ἡ εἰκονογράφησις αὐτοῦ περιγράφεται αποκλειστικῶς μόνον ἕως εἰς τὸν Ματθαῖον. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰ 6 φύλλα, τὰ διασωθέντα ἐκ τοῦ Μάρκου οὐδεμία μικρογραφία ὑπάρχει. Ἄν κρίνη τις ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα φύλλα τοῦ Ματθαίου πρέπει νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ ζωγράφος δὲν ἐδείκνυε ἰδιαιτέραν προτίμησιν δι' ὠρισμένον μέρος τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὁ εἰκονογράφησας τὸν Ἀθηναϊκὸν 93, ἀλλ' ἐγκατέσπειρε κανονικῶς τὰς εἰκόνας του εἰς τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ.

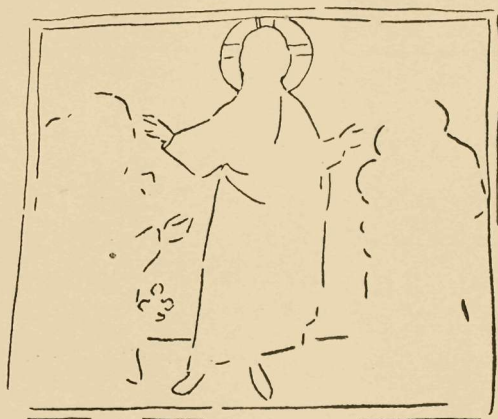
Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ δεόν νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ μικρογραφία εὐρίσκεται πάντοτε ὑπεράνω ἀκρι-

1) Βλ. **Buberl**. Die Miniaturhandschriften der Nationalbibliothek in Wien. Wien 1917 (Denkschriften der K. Akademie der Wissenschaften AnWien, Philos. - hi t. klasse Bd. 60 Abhandl. 2) σ. 16 κ.ε. No 11.

βῶς τοῦ χωρίου εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται, πλὴν μόνον τῆς ἐν φ. 18β εἰκόνας τῶν Μυροφόρων πρὸ τοῦ Μνημείου καὶ τῆς ἐν φ. 19α σκηγῆς τοῦ «Μή μου ἄπτου» ὅπου αἱ μικρογραφίαι εὐρίσκονται κάτωθεν τοῦ σχετικοῦ χωρίου.

Ἡ ἀπὸ καθαρῶς εἰκονογραφικῆς ἀπόψεως ἐξέτασις τῶν μικρογραφιῶν δὲν δύναται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐπὶ πολὺ. Σημειοῦμεν μόνον μερικὰς εἰκονογραφικὰς λεπτομερείας ἀξίας προσοχῆς.

Ἄδικαιολόγητος εἶναι ἡ γυμνότης τοῦ Πέτρου βυθιζομένου ἐν τῇ θαλάσῃ (Εἰκ. 2). Ἐκ τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Ματθαίου (ΙΔ' 28 κε.), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται, δὲν ἐξάγεται ὅτι



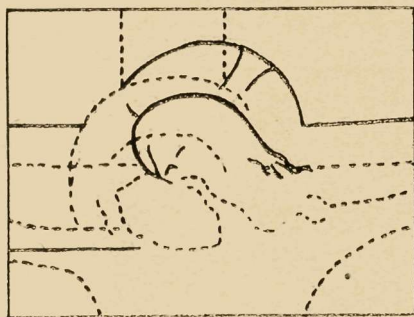
Εἰκ. 11 (φ. 20α) Ὁ Ἰησοῦς ἀποπέλλων τοῖς Μαθητὰς νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον.

ὁ Πέτρος ἦτο γυμνὸς ὅτε περιεπάτησεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Πράγματι δὲ ἄλλαι μικρογραφίαι εἰκονίζουσαι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὡς ἡ τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος 510 (1) τὸν παριστάνουσιν ἐνδεδυμένον καὶ βυθιζόμενον κατακορύφως ἐν ᾧ εἰς τὴν ἡμετέραν μικρογραφίαν κάμνει τὴν ἐντύπωσιν κολυμβῶντος. Φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἔχει γίνῃ σύγχυσις πρὸς μίαν ἀνάλογον σκηγῆν, ἣν διηγεῖται ὁ Ἰωάννης (ΚΑ' 7 κ.ε.) ὅτε ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν ἀνάστασιν

1) Omont. Fac - similes ἐνθ' ἂν Πιν. XXXVI III.

ἐνεφανίσθη εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Τιβεριάδος. Εἰς τὴν σκηνὴν δὲ ἐκείνην πράγματι λέγεται σαφῶς, ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο γυμνός ὅτε ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν οὕτω δὲ εἰκονίζεται καὶ εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ ἐπεισοδίου τούτου (1). Ὅτι δὲ μία τοιαύτη σύγχυσις ἦτο δυνατὴ ἀποδεικνύει ὁ Παρισιακὸς κώδιξ 74 ὅπου ὁ Πέτρος εἰκονίζεται ὁμοίως γυμνός καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ματθαίου ὅπως καὶ εἰς τοῦ Ἰωάννου (2).

Ἐπίσης δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἐν φ. 9α περιεχομένη παρά-



Εἰκ. 12 Λεπτομέρεια τῆς Σταυρώσεως (πρὸς εἰκ. 7)

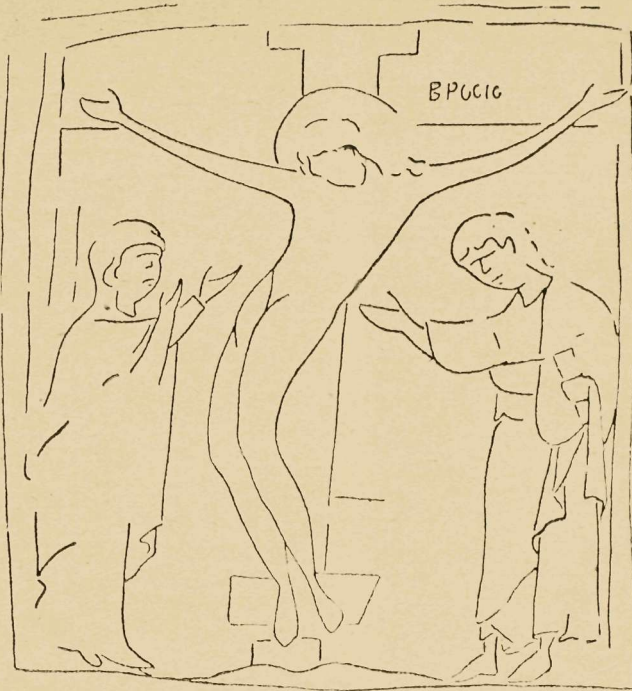
στασις τῆς μητρὸς τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διαλεγομένης πρὸς τὸν Ἰησοῦν (Εἰκ. 4) εἶναι ἐκ τῶν σπανιωτέρων καὶ δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τὸν Παρισιακὸν κώδικα 74, μία καὶ τοῦτο ἔτι ἀπόδειξις τῶν κενῶν ἅτινα παρατηρήθη ἤδη ὅτι παρουσιάζει ὁ κώδιξ οὗτος (3).

Ἄξία ὁμοίως προσοχῆς εἶναι ἡ χειρονομία τοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Σταυρώσει (Εἰκ. 7). Ἡ χειρονομία αὕτη ἀπαντᾷ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀρχαϊκὰς ἢ ἀρχαϊζούσας παραστάσεις τῆς Σταυρώσεως, ὅπου τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ εἰκονίζεται ἔντελῶς κάθετον ἐπὶ

1) Millet. Iconographie de l'Évangile σ. 572 κ.ε. εἰκ. 606 κ.ε.

2) [Omont] Évangiles ἐνθ. ἀν. Πιν. 26, 184, 185.

3) Millet. Iconographie de l'Évangile σ. 12.



Εἰκ. 7 (φ. 17α) Ἡ Σταύρωσις

καταφανῆς ἔλλειψις ἀναλογίας μεταξὺ τῶν δύο μαθητῶν καὶ τῆς περιεχοῦσης αὐτοὺς λέμβου ἐν τῇ μικρογραφίᾳ τοῦ ἐν τῇ θαλάσῃ βυθιζομένου Πέτρου (εἰκ. 2).

Τέλος καὶ ὁ τρόπος τῆς χρυσώσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν φωτοσιεράνων τῶν μικρογραφιῶν τούτων εἶναι ἄξιος ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐπ' ὀλίγον.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ δι' ἐστιλβωμένου χρυσοῦ ἔδαφος χρειάζεται νὰ εὑρίσκειται κάτωθεν τοῦ φύλλου τοῦ χρυσοῦ ὑπόστρωμα ἀμπολίου, εἰδικῆς σκευασίας ἣς τὴν παρασκευὴν διὰ μακρῶν περιγράφει ἡ Ἑρμηνεία τῶν Ζωγράφων (ἐνθ. ἀν. σ. 17 κ.ε.).

Εἰς τὰς ὑπ' ὄψιν ὅμως μικρογραφίας ὁ χρυσοὸς ἔχει ἐπικοληθῆ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς μεμβράνης καί, ἄγνωστον διὰ τίνος μέ-

σου, ἔχει ἐπιτευχθῆ ἀριστοτεχνικῇ τῷ ὄντι στίλβωσις αὐτοῦ. Ἄγνωστον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ κολλητικὸν μέσον δι' οὗ τὸ φύλλον τοῦ χρυσοῦ συνεκρατήθη ἐπὶ τῆς μεμβράνης. Ὁ Bordier (ἐνθ. αν. σ. 228) εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 54 κώδικα τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων διέκρινε κάτωθεν τοῦ χρυσοῦ λευκὸν ὑπόστρωμα, τὸ ὁποῖον ὑποθέτει πυνιστάμενον ἐκ λευκώματος φῶϋ καὶ ἀμύλου. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸν ἀνάλογον τρόπον προσκολλήσεως τοῦ χρυσοῦ ἐπὶ χάρτου, ὃν διδάσκει ἡ Ἑρμηνεῖα τῶν Ζωγράφων



Εἰκ. 8 (φ. 18α) Ἐνταφιαδὸς τοῦ Ἰησοῦ

(ἐνθ. αν. σ. 29 § 40) καὶ ὅπου αὐτὸ τοῦτο τὸ συγκολλητικὸν μέσον χρησιμεύει καὶ ὡς ὑπόστρωμα διὰ τὴν στίλβωσιν. Εἰς τὸ ἡμέτερον ὅμως χειρόγραφον οὐδὲν τοιοῦτο ἕγχος παρατηρεῖται καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἡ συγκόλλησις τοῦ χρυσοῦ ἐπετεύχθη πιθανῶς διὰ λευκώματος ὡϋ ἡραιωμένου δι' ὕδατος συμφώνως πρὸς μέθοδον ἐπίσης ἐν χρήσει.

Καὶ αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ τεχνικὴ ἐκτέλεσις τῶν μικρογραφιῶν τοῦ ὑπὸ μελέτην χειρογράφου, ἀνωτέρας σπουδαιότητος ἀπὸ τὴν καθαρῶς εἰκονογραφικῆν, ἢ ὁποῖα ὀλίγον μόνον θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ.

Καὶ πρῶτον ὀλίγαι λέξεις διὰ τὴν σχέσιν τῶν εἰκόνων πρὸς τὸ κείμενον τοῦ εὐαγγελίου.

τοῦ σταυροῦ (1), ἐνταῦθα ὁμῶς φαίνεται ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀνάγκην τῆς πληρώσεως τοῦ κενοῦ χώρου τοῦ ἀπομένοντος ὡς ἐκ τῆς κάμψεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ.

Τέλος διὰ τὴν ἐν φ. 21β ἐντελῶς κατεστραμμένην μικρογραφίαν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ ἦτο ἴσως ἀπλοῦν κόσμημα καθ' ὅσον αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὸ τέλος τοῦ καταλόγου τῶν κεφαλαίων τοῦ Μάρκου καὶ συνεπῶς δὲν δύναται ν' ἀνήκη εἰς τὴν εἰκονογραφίαν χωρίου τινὸς τοῦ Εὐαγγελίου.

Η. ΞΥΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

1) **Lauer** ἐν *Monuments Piot* XV 1907 Πιν. XII₂ XIV₂. **Wulff** *Altchristliche und byzantinische Kunst* σ. 513 εἰκ. 482 σ. 614 εἰκ. 531. **Diehl** *Manuel d'art byzantin.* σ. 621 εἰκ. 311. **Schlumberger** *L'Épopée byzantine* III σ. 81.